

УДК 371.321.1

Л.Б. Шмалюх
смт. Брацлав, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Особливої значущості наразі набула проблема формування у студентів досвіду творчої самостійної діяльності. Це цілком закономірна соціальна потреба, оскільки суспільству необхідна інтелектуальна, компетентна особистість, здатна критично мислити, творчо застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми чи створювати щось нове. Тому актуальним є пошук нових, нестандартних форм, способів і прийомів навчання, спрямованих на розвиток творчих здібностей студентів.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемою творчої особистості займалось багато педагогів — Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ф. Гребель, Г. Спенсер, П. Лесгарт. Усі вони пропагували розвиток активної думки і виступали проти накидання в голову учнів різноманітних знань. У 1907 році бельгійський педагог, психолог та лікар Овід Декролі (1871-1932) сформулював концепцію, виражену в назві створеної ним школи «Школа для життя через життя». Він намагався пристосувати школу виключно до потреб та інтересів дитини. На той час це було кроком до особистісно орієнтованої технології. Як творчу співпрацю вчителя з учнями пояснював особистісно орієнтовану педагогіку Генрі Шаррельман (1981-1940). Навчання повинно викликати в учнів радісне світосприйняття, а цьому можуть прислужитися, за його переконанням, різні види творчих завдань. З українських учених цією проблемою займався педагог і психолог, професор Григорій Ващенко. Він вважав, що учні мають заглиблюватись в атмосферу творчості, пошуку нового та піддавати сумнівам старі істини.

Мета статті — проаналізувати формування компетентностей продуктивної творчої діяльності студентів на заняттях української та світової літератури шляхом виконання творчих завдань.

Виклад основного матеріалу. Засобами мистецтва слова письменство допомагає плекати, збагачувати внутрішній світ дитини, позитивно впливати на її свідомість і підсвідомість, розвивати інтелект, креативні здібності, естетичний смак.

У літературі головне не інформація, не знання, які містяться в художньому творі, а емоції, в яких вже закладене бажання наслідувати те, що подобається, і не робити того, що не подобається. Студенти, читаючи твори, співпереживають героям, прагнуть їх наслідувати, сприймають моральні цінності. Тому особлива увага на заняттях літератури надається вічним філософським проблемам. На таких заняттях відбувається надзвичайно напружена робота думки і душі студента.

Вивчення літератури — це освоєння мистецького, естетичного явища. Якщо студент пізнає твір і через нього відчує красу образу, стане співтворцем, почне доуявлювати, співпереживати і відчує, що незалежно в якому столітті написаний той чи інший твір, а він є для його духовного світу близьким, — можна вважати, що одне з найбільших завдань у вивченні літератури досягнуто [3, с. 22].

Наразі визначилася тенденція створювати студентам можливості займати ініціативну позицію в навчальному процесі, а не лише засвоювати запропонований викладачем (підручником) матеріал; перетворювати знання у живе, зацікавлене вирішення проблем. Таке навчання називають нетрадиційним, хоча є й інше розуміння нетрадиційного навчання — як навчання з високою результативністю.

Існує два напрями нетрадиційного навчання:

– модернізація традиційного навчання (оновлення навчального процесу шляхом комп'ютеризації, але водночас орієнтація на традиційні дидактичні завдання репродуктивного навчання);

– інноваційний підхід до навчання (організація дослідницької навчально-пошукової діяльності, творчої дискусії, активного обміну думками).

Заняття з української та світової літератури — це пошук істини, а не передача готової інформації. Слід не тільки накопичувати знання, а розвивати розумові здібності, виробляти у студента вміння самостійно збагачуватись відомостями, здобувати знання.

У зв'язку з цим метою занять є:

– розвиток логічного й художнього мислення студентів; розширення їхнього літературно-мистецький кругозору;

– зіставлення творів української та світової літератури;

– вироблення у студентів умінь самостійно оцінювати художні твори, вчинки героїв, задум автора.

Вважаю, що жоден підручник не замінить живої роботи за методом дослідження, до якої викладач має залучити студентів.

Пізнавальні інтереси — один із важливих мотивів навчання студентів. Його дія дуже сильна. Пізнавальний інтерес за умов правильної організації навчальної діяльності студентів та системності впливає на розвиток особистості. Пізнавальний інтерес — це міцний засіб навчання. Надаємо перевагу тим методам, що передбачають залучення студентів до активного здобування знань. Проблемне навчання не можна протиставляти інформаційним методам або репродуктивному засвоєнню знань. Тільки вміле їх поєднання дає можливість підвищувати ефективність навчання [4, с. 31].

Завдання викладача — управляти процесами творчого пошуку, йдучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості студента, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Творчі здібності студентів на заняттях літератури проявляються:

– в умінні легко побудувати оповідання;

– у здатності передати деталі, важливі для розуміння події, про яку йде мова;

– любов до фантазування, імпровізації, доповнення подій чимось новим, незвичним;

– зображенні персонажів своїх фантазій живими і цікавими;

– нестандартному підході до розв'язання проблеми.

Щоб зберегти неповторну особистість кожного студента, дати можливість реалізувати свої здібності та таланти, на заняттях з української та світової літератури доцільно використовувати творчі завдання.

Під творчими завданнями розуміються такі, що передбачають наявність суперечностей та утруднень, які у свою чергу посилюють пізнавальні інтереси, стимулюють дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук способів досягнення результату, стимулюють відкриття нового, пожвавлюючи пізнавальні процеси та позитивно впливаючи на пізнавальну активність студентів.

Пропонуємо деякі творчі завдання до використання на заняттях літератури.

1. **«Впізнай мене».** Студент виступає від імені того чи іншого літературного героя, не називаючи себе, а лише описуючи. Завдання розвиває акторські здібності та вимагає глибокого знання змісту твору та образу.

2. **«Щастя літературного героя».** Існує чотири складових людського щастя:

– наявність живих батьків;

– знайти себе в цьому світі;

– мати добрий лад у сім'ї;

– не казати жодного «кривого слова».

Пропоную студентам за цими критеріями оцінити чи щасливий той чи інший літературний

герой.

3. **«Домисли сам».** Є художні твори, які мають відкритий фінал (наприклад, новели Антона Чехова). Студенти отримують завдання написати своє закінчення твору.

4. **«Інтерв'ю»:**

- з письменником;
- з літературним героєм.

Таке завдання вимагає знання біографії письменників, змісту твору та образів. Студенти також навчаються правильно формулювати питання.

5. **«Перевтілення».** Творче завдання, яке дає можливість поставити себе на місце літературного героя і пережити його відчуття. Студенти мають змогу описати своє життя в образі будь-якої тварини, предмета, явища природи і своє відчуття. Використовувати завдання можна при вивченні складного твору Франка Кафки «Перевтілення», поставивши завдання: «Уяви, що прокинувшись вранці, ти перевтілюєшся в ...».

6. **«Монолог поета».** Студенти відповідають на запитання, використовуючи тільки рядки з віршів певного поета. Наприклад, «Мій шлях» — розповідь про біографію Анни Ахматової, Івана Франка.

7. **«Асоціативний ряд».** Студенти отримують завдання намалювати або принести предмети, які можуть символізувати етапи життя письменника чи образу, а потім прокоментувати свій вибір.

8. **«Групування».** Студенти за допомогою ключових слів розповідають біографію письменника. Ключові слова демонструються за допомогою мультимедійної дошки.

9. **«Живі малюнки».** Це творче завдання передбачає використання акторських здібностей студентів у якості ілюстративного матеріалу до твору, сприяє глибокому психологічному аналізу характеру героя.

10. **«Намалюй символ».** Студенти мають зобразити тільки одну річ, яка б символізувала художній твір, пояснити свій вибір. Наприклад, «Камінний хрест» В.Стефаніка — хрест на горбі, «Злочин і кара» Ф.Достоевського — сокира, «Чайка» Антона Чехова — чайка.

11. **«Очіма психолога».** Студенти складають психологічний портрет того чи іншого героя твору. Наприклад, психологічні портрети Наташі Ростової і Марії Болконської з роману Льва Толстого «Війна і мир».

Наташа Ростова

З дитинства відзначалась галасливістю, товариськістю, сміливістю.

Піднесений настрій, відкритість для спілкування з людьми, радість від цього спілкування, яка поєднується з добрим самопочуттям і квітучим зовнішнім виглядом.

Приваблюють: її енергійність, оптимізм, щедрість, прагнення допомогти людям, ініціативність, говіркість, життєрадість.

Високий життєвий тонус, що б'є ключем, нестримна активність.

Вразливе місце: не витримує одноманітної монотонної праці, мучиться різким обмеженням спілкування, її пригнічує самотність або вимушена бездіяльність.

Особливості спілкування і дружба: вона любить збирати гостей, серед ровесників прагне до лідерства, їй притаманні любов до ближнього, вона не вагаючись може кинути на допомогу людині.

Марія Болконська

З дитинства на чомусь зосереджена, про щось думає, прагне чогось, схильна до міркувань.

Присутні тривожні думки, побоювання за майбутнє своїх близьких.

Приваблюють: її акуратність, серйозність, сумління, розважливість, самокритичність, рівний настрій, вірність даному слову, надійність, відчуває себе впевнено і спокійно.

Вразливе місце: схильність до нескінченних міркувань, підвищена чутливість.

Особливості спілкування і дружба: сором'язлива, цілеспрямована, комунікабельна. У стосунках з людьми цінує саме глибокий особистий контакт. Пам'ятає найменші подробиці взаємин і щиро вдячна за увагу до себе. Акуратно, точно і вчасно виконує обіцяне. Уважна до

всіх, наявні почуття обов'язку, відповідальність.

12. **«Встанови зв'язок».** Студенти знаходять відповідності між літературним твором та відомими шедеврами музики або живопису.

Наприклад, при вивченні роману Олеса Гончара «Собор» можна запропонувати студентам прослухати музичний фрагмент симфонії №9 Л.Бетховена і скласти опис собору, що постає в уяві. Як співвідноситься висота звуків, їхня сила, гармонія з характеристикою архітектурних елементів собору? Які епітети ви дібрали для змалювання цієї архітектурної пам'ятки? (Величний, гордий, незворушний, прекрасний).

13. **«Опис емоційного стану персонажа».** Для виконання завдання цього виду студентам пропонується певний уривок із твору, де автор досить стисло описує внутрішній стан персонажа чи взагалі випускає це з поля зору. Наприклад, уявні роздуми старої Половчихи на березі розбурханого моря в романі Ю. Яновського «Вершники»; роздуми Івана Іскри, коли він блискавкою летів до Б. Хмельницького після рішення суду в м. Полтаві про страту Марусі Чурай в однойменному романі Ліни Костенко.

14. **«Світ захоплень письменника».** Серед літераторів багато всебічно обдарованих особистостей, які, крім письменницького таланту, мали й інші здібності: малярські, музичні, акторські. Вони були тонкими знавцями музики, живопису й у своїх листах, щоденникових записах залишили цікаві думки про мистецькі твори. Під час вивчення біографії письменника пропонуємо поєднувати читання уривків на цю тему з розглядом живописних полотен, слуханням музичних творів, що дає можливість виконати це творче завдання.

Володимир Винниченко.

Світ захоплень.

Улюблені письменники. Захоплювався творчістю Ф. Достоевського, К. Гамсуна, Е. Золя, Г. Ібсена, М. Пруста. Великий вплив на письменника та його творчість мали у різні періоди життя Ф. Ніцше, З. Фройд, А. Бергсон, Г. Ольденберг, А. Шопенгауер.

Улюблені мистецтва.

Живопис.

Улюблений вид мистецтва — імпресіоністичний живопис. Був прихильником французької живописної колористичної школи. Любив пейзажі роботи М. Глуценка, гравюри Грезе, мініатюри М. Бутовича, картини Куноші «Терни в степу», І. Брайера «Вулиця латинського кварталу».

Театр

Гра артистки Софії Арну.

Улюблені заняття та природні обдарування. Мав хист до малювання. Написав понад 100 власних картин, найкращими з яких вважаються натюрморти, графічні композиції, пейзажі, які здобули визнання таких майстрів як Пабло Пікассо, Анрі Сіньяк, Леже.

Був закоханий у природу, багатство її фарб. Захоплювався буддистською філософією. Виконання цього завдання сприяє розширенню кругозору, інтелекту, спонукає до мислительних дій, зацікавить студентів.

15. **«Реклама».** Підготувати рекламу літературного твору так, щоб кожен захотів його прочитати.

Для літератури як навчальної дисципліни протиприродною є пасивність студента на занятті, а творчі завдання змушують думати, мріяти, творити, робити висновки, вони роблять читача співавтором художнього твору.

Упровадження творчих завдань дає змогу розв'язати низку завдань:

- уміти аргументувати власні думки, змінювати їх;
- сприяти розвитку творчого мислення, культури спілкування, виховувати активну особистість, яка вміє бачити, ставити і вирішувати нестандартні проблеми;
- підсилювати уяву, що є потужним стимулом народження нових ідей, пошуку альтернативних рішень, їх аналізу і синтезу, що в майбутньому відкривається основою інноваційного мислення і діяльності;

- розвивати критичне мислення студентів;
- диференціювати, індивідуалізувати процес навчання.

Висновок. Завдання, що стоять перед викладачем-словесником, багато в чому відрізняються від цілей і завдань інших викладачів-предметників. Наша головна турбота — це душа дитини, проблема моральності і духовності, розвиток творчої особистості, а також проблема підготовки студента як відкритої до комунікації особистості.

Сучасне заняття літератури — ліки для душі. Місія літератури як дисципліни і як виду мистецтва в усі часи була і залишається душоцілюючою.

Тому вся навчально-виховна діяльність має бути спрямована на формування творчої особистості. Вважаємо, якщо ми виховуємо особистість, здатну творчо засвоювати знання і використовувати їх на практиці, то ми відродимо інтелектуальний потенціал країни, від якого залежить майбутнє нашої держави.

Література:

1. Ініціативні технології та сучасний урок літератури: навчальний посібник — К.: Шкільна освіта, 2006. — 128 с.
2. Мірошник С.І. Розвиток творчої діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури. — К.; 2004. — 22 с.
3. Музика О.Л. Цінності обдарованої особистості. — К.; 2010. — 210 с.
4. Поважна В.М. Багатогранність змістовної форми художнього тексту. — К.: Вища школа, 2009. — 255 с.
5. Полятун О., Пирожено Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К., 2003р., — 192 с.
6. Пометун О. Сучасний урок: інтенсивні технології навчання. — К.; 2003.
7. Юрченко З.В. Ігрові методики розвитку художньо-словесних здібностей учнів 5-11 класів / Практична психологія та соціальна робота. — 2010. — №2. — С. 9-13.

У статті розкривається ефективність використання творчих завдань на заняттях літератури. Цей вид роботи дає змогу не тільки накопичувати знання, а й розвивати розумові здібності, виробляти у студента вміння самостійно опрацювати матеріал.

Ключові слова: нетрадиційне навчання, пізнавальний інтерес, творчі здібності, творчі завдання, творча особистість.

В статье раскрывается эффективность использования творческих заданий на занятиях литературы. Данный вид работы даёт возможность не только накапливать знания, но развивать умственные способности, вырабатывать у студента умение самостоятельно обрабатывать материал.

Ключевые слова: нетрадиционное обучение, познавательный интерес, творческие способности, творческие задания, творческая личность.

The effectiveness of the creative tasks usage at lessons is discussed in the article. Such kind of the work enables not only the knowledge accumulating, but the developing the mental abilities, to work out the student's skill to learn a material personally.

Key words: innovative teaching, educative interest, creative abilities, creative tasks, creative personality.